

P R Z Y C Z Y N K I — M A T E R I A Ł Y

JANINA CZYSZKOWSKA

Instytut Ekonomiki Rolnej

Warszawa

Z PROBLEMATYKI SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNYCH

Nasza orientacja w sprawach spółdzielni produkcyjnych nie jest dostateczna. Szukając rozeznania w kierunkach zmian zachodzących w spółdzielczości opieramy się przede wszystkim na wskaźnikach przeciętnych, co na pewno ma jakąś wymowę, ale wiele istotnych zmian zaciera. Liczebność, rozmieszczenie i skład społeczny spółdzielni rok rocznie ulega mniejszym czy większym zmianom, co oczywiście zmniejsza wartość przeciętnych dla wyrażenia zmian zachodzących w ekonomice spółdzielni.

Dlatego też wydaje się, że dużą wartość mają opracowane ostatnio przez GUS grupowania wszystkich spółdzielni (niestety dopiero za rok 1958) wg podstawowych cech stanowiących o wynikach spółdzielni, umożliwiające głębsze rozeznanie zachodzących zmian. Jest to doskonały materiał wyjaśniający i uzupełniający wskaźniki przeciętne. W opracowaniu przytaczamy tylko niektóre, najbardziej charakterystyczne grupowania, które rzucają nowe światło na tendencje zmian w spółdzielniach produkcyjnych jak:

- grupowanie wg okresu powstania spółdzielni
- „ wg rozmiaru hodowli zespołowej
- „ wg wysokości zadłużenia spółdzielni na 1 ha użytków
- „ wg udziału gruntów FZ w ogólnej powierzchni użytków.

ROZWÓJ SPÓŁDZIELNI W ZALEŻNOŚCI OD OKRESU ICH POWSTANIA

Jedną z podstawowych cech różnicujących spółdzielnie jest okres ich powstania, a co za tym idzie i długość okresu ich zespołowego gospodarowania. Spółdzielnie gospodarujące zespołowo 2 lata czy 10 lat na pewno różnią się stopniem zespołowości, wynikami produkcyjnymi, wysokością dochodów, formami organizacyjnymi itp. Mamy nieliczne wyniki badań z poszczególnych spółdzielni nowych, mamy jeszcze mniej informacji o niektórych spółdzielniach najstarszych, jednakże jak wyglądają w całej masie spółdzielnie najstarsze na tle pozostałych, nie mamy żadnego rozeznania. Poniżej przytaczamy wyniki spółdzielni grupowanych wg okresu ich zarejestrowania. Okresów tych wyodrębniono cztery: 1949—1950 to okres powstania pierwszych spółdzielni, w warunkach szczególnie uprzywilejowanych, przy dużym zainteresowaniu i pomocy państwa. Lata 1951—1953 to okres wzmożonego nasilenia ruchu spółdzielczości i dużego nacisku. 1954—1956 to lata pewnego, choć niewielkiego rozprężenia i zahamowanego tempa rozwoju spółdzielczości. I wreszcie okres 1957—1958, po przełomie październikowym, zakładanie spółdzielni na nowych zasadach, przy pełnej dobrowolności i dużej dowolności przyjmowanych form zrzeszenia. W tabeli 1 przytaczamy dane ilustrujące stan organizacyjny spółdzielni powstałych w każdym z tych okresów.

Różnice między grupami spółdzielni powstałymi w różnych okresach są bardzo wyraźne. Zmniejszenie przeciętnej wielkości spółdzielni i przeciętnej liczby rodzin a zwiększenie roli hodowli przyzagrodowej, to najbardziej ogólne tendencje, jakie obserwujemy w ostatnich latach. Nie oznacza to zmian w starych spółdzielniach i ich przestawiania się na inne, nowe formy, lecz spowodowane jest powstawaniem spółdzielni nowych, ogromnie różniących się od spółdzielni gospodarujących zespo-

lowo już od dłuższego okresu czasu. Istotne różnice między poszczególnymi grupami spółdzielni obserwujemy również w dziedzinie produkcji.

Tabela 1

Stan organizacyjny spółdzielni produkcyjnych

Lata zarejestrowania spółdzielni	Liczba spółdzielni w grupie	Na 1 spółdzielnię przypada		Na 1 rodzinę przypada		Pogłowie przyzagrodowe na 1 rodzinę sztuk		Dni pracy na 1 pracującego
		powierzchni ogólnej ha	rodzina	powierzchni użytków zespołowych ha	powierzchni działek przyzagrodowych ha	bydło	trzoda	
1949—1950	289	219	21	9,0	0,5	1,9	3,1	185
1951—1953	480	140	14	8,6	0,6	2,0	3,1	173
1954—1956	357	98	10	8,1	0,7	3,0	5,0	143
1957—1958	233	80	9	7,9	0,5	2,9	4,9	109

Tabela 2

Niektóre dane o produkcji w spółdzielniach produkcyjnych

Lata zarejestrowania spółdzielni	Plony w q/ha		Pogłowie zespołowe na 100 ha sztuk				Dni pracy na 1 ha użytków	Produkcja towarowa na 1 ha w zł		
	4-ch zbóż	ziemia-ków	bydło	trzoda	owce	konie		ogółem	w tym	
									roślinna	zwierzęca
1949—1950	17,6	94	19,5	25,7	14	6	41,2	2 846	1 834	899
1951—1953	17,1	91	17,0	24,3	10	6	40,5	2 706	1 801	770
1954—1956	15,3	83	8,5	11,2	3	3	34,2	1 888	1 342	342
1957—1958	15,3	99	4,9	3,9	6	3	27,1	2 049	1 609	222

Spółdzielnie starsze, dłużej gospodarujące zespołowo mają lepsze wyniki produkcyjne, prowadzą bardziej rozwiniętą zespołową hodowlę i bardziej intensywną produkcję, stąd też dają więcej produkcji towarowej. Interesująco przedstawiają się w tym zestawieniu spółdzielnie powstałe w ostatnich latach. Mają one najmniej rozwiniętą hodowlę zespołową, ale wyniki w produkcji roślinnej są w nich nieco lepsze od spółdzielni powstałych w okresie 1954—1956. Są to spółdzielnie najmniejsze obszarcowo, rozporządzające stosunkowo największymi rezerwami siły roboczej, stąd też wprowadzają one, w większym stopniu niż inne, uprawy wybitnie pracochłonne, jak warzywa, co wyjaśnia stosunkowo wyższą produkcję towarową tych spółdzielni. Innym źródłem ich produkcji towarowej są wszelkiego rodzaju zajęcia uboczne pozarolnicze, stanowiące poważne źródło dochodu. Specyfika spółdzielni najmłodszych występuje jeszcze wyraźniej przy zestawieniu wyników ekonomicznych grup spółdzielni. Najlepsze wyniki uzyskują spółdzielnie najstarsze, najstarsze — spółdzielnie zakładane w latach 1954—1956, natomiast spółdzielnie najnowsze dzięki uruchomieniu ubocznych źródeł zarobków osiągają już nieco wyższe dochody (tabela 3).

Spółdzielnie najstarsze mają zdecydowanie lepsze wyniki — wyższy dochód na hektar i na rodzinę, większą akumulację własną, co jest zresztą zrozumiałe, gdyż dłużej akumulują.

Tabela 3

Dane o dochodach i akumulacji w spółdzielniach produkcyjnych

Lata zarejestrowania spółdzielni	Dochód ogólny na 1 ha użytków zł	Dochód podzielnny na 1 rodzinę zł		Akumulacja własna na 1 ha użytków zł	Sumy niepokryte dochodami br na 1 ha zł	Wartość dniówki obrachunkowej zł	
		ogółem	w go-tówce			ogółem	w go-tówce
1949—50	2 310	18 536	10 550	2 193	65	41	23
1951—53	2 294	17 497	9 421	1 823	95	40	22
1954—56	2 054	14 672	4 553	976	64	46	14
1957—58	2 191	15 292	5 543	548	118	61	23

Prowadzą one lepiej gospodarę finansową, gdyż mają stosunkowo mało sum niepokrytych dochodami bieżącego roku, a zdawać by się mogło, że jako najstarsze i korzystające najwięcej z pomocy finansowej państwa, mogłyby mieć najbardziej powikłane rozliczenie z tego tytułu.

To co zwraca szczególną uwagę w powyższym zestawieniu to wartość dniówki obrachunkowej, najwyższa w spółdzielniach najmłodszych. Częściowo można to wyjaśnić ubocznymi pozarolniczymi zarobkami tych spółdzielni (12,4% dochodu). Wartość tych danych obniża jednak fakt, że pojęcie dniówki obrachunkowej jest bardzo różne. O ile w spółdzielniach starych często jeszcze stosuje się dniówkę obrachunkową opartą na normach pracy, o tyle spółdzielnie nowe rzadko stosują normy pracy, a jako dniówkę obrachunkową przyjmują dzień słoneczny, bądź też dniówkę umowną. Stąd też wartość porównawcza tych danych jest niewielka.

Jednak ogólnie biorąc grupowanie wg okresu powstania spółdzielni dowodzi zdecydowanej przewagi — zarówno organizacyjnej, jak i gospodarczej — spółdzielni najstarszych nad pozostałymi.

Instytut Ekonomiki Rolnej prowadził w latach 1953—1955 badanie około 2000 spółdzielni tzw. „starych”, założonych w latach 1949—1951. Badania te miały na celu uchwycenie rok rocznie zmian i tendencji rozwojowych tych samych spółdzielni, bez względu na zmiany zachodzące w ogólnym ruchu spółdzielni (przybywanie nowych, rozwiązywanie się spółdzielni, zmiany w ich rozmieszczeniu itp.). Wprawdzie ogromna większość spółdzielni „starych” została rozwiązana, niemniej z opracowanych przez GUS materiałów udało się ustalić jakie zmiany zaszły w tych właśnie spółdzielniach najstarszych, założonych w latach 1949—1951. Przede wszystkim porównamy stan ilościowy tych spółdzielni z roku 1955 ze stanem z 1958 r.

Województwo	1955	1958
Warszawa	96	43
Bydgoszcz	107	17
Poznań	253	141
Łódź	70	40
Kielce	24	20
Lublin	89	27
Białystok	36	3
Olsztyn	85	4
Gdańsk	121	11
Koszalin	212	1
Szczecin	177	9
Zielona Góra	48	1
Wrocław	335	4

Opole	97	6
Katowice	22	10
Kraków	38	14
Rzeszów	75	19
Razem	1889	370

Z 1889 spółdzielni najstarszych, prowadzących gospodarke zespołową w 1955 r., pozostało 370 spółdzielni, czyli 19,5% (w kraju ogółem 15,5%). Z porównania liczby spółdzielni w poszczególnych województwach wynika, że zmiany w spółdzielniach najstarszych przebiegały nieco inaczej niż wśród ogółu spółdzielni w kraju.

Na Ziemiach Zachodnich spółdzielnie najstarsze stanowiły 45,7% — w 1958 r. pozostało z nich tylko 5,5% — w kraju analogicznie 41%—10%. A zatem na Ziemiach Zachodnich najstarsze spółdzielnie okazały się mniej trwałe od założonych później.

Jednakże w większości województw spółdzielnie najstarsze okazały się trwalsze od później założonych, na co wskazuje większy odsetek nierozwiązanych spółdzielni starych niż spółdzielni ogółem w kraju (tabela 4).

Tabela 4

Dane o spółdzielniach nierozwiązanych

Województwa	% spółdzielni nierozwiązanych	
	ogółem w kraju	najstarszych założonych do 1951 r.
Warszawskie	34	45
Bydgoskie	13	16
Poznańskie	30	55
Łódzkie	30	57
Kieleckie	59	83
Krakowskie	27	39
Rzeszowskie	21	25

Porównanie wyników najstarszych spółdzielni z 1955 r. z wynikami z 1958 r. wskazuje, że mają one duże osiągnięcia. Wprawdzie możnaby mieć zastrzeżenia do tego porównania, gdyż obejmuje ono dwie różne w zasadzie zbiorowości, niemniej pozwala ono najogólniej ocenić zmiany zachodzące w spółdzielniach najstarszych (tabela 5). Przytoczone w tejże tabeli wskaźniki ogólnokrajowe pozwalają także określić o ile wskaźniki dla spółdzielni najstarszych odbiegają od przeciętnych w kraju.

Z przedstawionych danych wynika, że spółdzielnie najstarsze zrobiły znaczny krok naprzód w stosunku do 1955 r. Umocniły i rozwinęły hodowlę zespołową, osiągnęły wyższe plony, zwiększyły produkcję towarową, a co za tym idzie osiągnęły wyższe dochody. Zwiększyły one poważnie akumulację własną, a zatem umocniły zespołowy majątek trwały.

Nie obserwujemy w tych spółdzielniach tendencji rozbudowywania gospodarstwa przyzagrodowego. Nawet przeciwnie, liczba pogłowia bydła przyzagrodowego na 1 rodzinę uległa pewnemu ograniczeniu. Nie uległa też większym zmianom przeciętna wielkość spółdzielni i liczba rodzin zrzeszonych w spółdzielni. Spółdzielnie najstarsze są w stosunku do przeciętnych w kraju, większe, mocniejsze i wykazują znacznie większy stopień zespołowości. To rozeznanie daje dużo do myślenia. Niekorzystne tendencje jakie obserwujemy w ostatnich latach, jak rokroczne zmniejszanie się przeciętnej powierzchni spółdzielni i rodzin w niej zrzeszonych, ograniczanie hodowli zespołowej na rzecz przyzagrodowej, mniejszy udział w pracach zespołowych itp., nie dotyczy całej masy spółdzielni, lecz przede wszystkim spółdzielni powstałych w ostatnich latach. Istnieje grupa spółdzielni, które gospodarują na zdrowych zasadach, mają coraz większe osiągnięcia i coraz lepsze wyniki.

Mamy także część spółdzielni młodych, gospodarujących krótko i na zupełnie odmiennych zasadach. Trudno powiedzieć, że są to spółdzielnie gorsze — one są inne, o swobodniejszych formach zespołowego działania, z dużym piętnem gospodarki indywidualnej. Ocena tych spółdzielni tylko na podstawie gospodarki zespołowej jest niepełna i może prowadzić do fałszywych wniosków. Stale zwiększająca się grupa spółdzielni nowych powoduje obniżenie przeciętnych wskaźników krajowych i nasuwa nie zawsze słuszne wnioski o obniżeniu się poziomu spółdzielni w kraju.

Tabela 5

Niektóre wskaźniki stanu ekonomicznego spółdzielni najstarszych
i ogółu spółdzielni w kraju

Wyszczególnienie	Spółdzielnie założone do 1951 r.		Ogółem spółdzielnie w 1958 r.
	w 1955 r.	w 1958 r.	
Liczba spółdzielni	1 889	370	1 703
Na 1 spółdzielnię: — ogólna powierzchnia ha	281	251	131
liczba rodzin	27	23	13
Na 1 rodzinę użytków rolnych ha	9,0	9,2	8,5
Plony: 4-ch zbóż w q/ha	16,0	17,8	16,7
ziemniaków w q/ha	87	98	92
Pogłowie zespołowe na 100 ha użytków rolnych — sztuk			
bydło	16,5	18,9	14,3
krowy	8,4	11,7	8,9
trzoda	27,0	24,7	19,7
owce	16,3	17,0	8,9
konie	6,5	5,8	5,6
Towarowość w % %: zbóż	26,3	26,3	25,7
ziemniaków	17,9	21,7	20,1
Nakłady pracy na 1 ha użytków dni roboczych	40,0	41,0	36,7
Dni pracy na 1 pracującego	175	189	161
Przeciętna powierzchnia działki przyzagrodowej ha	0,66	0,59	0,65
Pogłowie przyzagrodowe na 1 rodzinę sztuk:			
bydło	1,9	1,6	2,0
trzoda	2,7	3,0	3,4
Dochód ogólny na 1 ha użytków zł ^a	2 056	2 332	2 193
Dochód podzielnny na 1 rodzinę zł	16 186	19 227	16 649
w tym w gotówce zł	4 356	11 604	8 419
Akumulacja własna na 1 ha użytków zł	917	2 157	1 633
Sumy niepokryte dochodem na 1 ha zł	383	46	86

^a Na podstawie relacji cen przeprowadzono poprawkę dla 1955 r. wg cen z 1958 r. Wg cen 1955 dochód ogólny wynosił 1 327 zł. Podobnie poprawiono dochód podzielnny.

WPLYW ZESPOŁOWEJ HODOWLI NA WYNIKI SPÓŁDZIELNI

Rola zespołowej hodowli w rozwijaniu i umacnianiu gospodarki spółdzielczej wymaga specjalnych rozważań. Dane liczbowe z ostatnich lat wskazują wyraźnie na ograniczenie hodowli zespołowej i na szczególne rozwijanie się form spółdzielczych na zasadach dawnego statutu lb, tzn. z zespołową produkcją roślinną i indy-

widualną hodowlą. Tendencje te ilustrują dane tabeli 6 wskazujące na duży ciężar gatunkowy spółdzielni bez hodowli zespołowej wśród spółdzielni nowych.

Tabela 6

Formy spółdzielni produkcyjnych

Wyszczególnienie	Spółdzielnie założone	
	przed październikiem 1956	po październiku 1956
Liczba spółdzielni	120,3	500
w tym grupa ^a I w procentach	75,6	25,7
„ II „	21,0	63,2
„ III „	3,4	11,1

^a Grupa I — zespołowa produkcja roślinna i zwierzęca; grupa II — produkcja roślinna zespołowa, hodowla indywidualna; grupa III — zespołowa tylko niektóre prace — dawne ZUZ.

Teoretycznie łatwo dowieść, że gospodarstwo bez hodowli, gospodarstwo prowadzone dwutorowo (zespołowa produkcja roślinna, indywidualna zwierzęca) nie może być gospodarstwem racjonalnym. Jednakże życie wskazuje, że ta forma jest najbardziej popularna, a jako jej uzasadnienie spotykamy się często ze stwierdzeniem, że zespołowa hodowla jest nieopłacalna. Zasady obliczania tej opłacalności są różne, ale rzadko oblicza się ją z punktu widzenia potrzeb gospodarstwa jako całości, biorąc

Tabela 7

Spółdzielnie z hodowlą zespołową i bez hodowli zespołowej

Wyszczególnienie	Bez hodowli zespołowej	Tylko z hodowlą zespołową bydła	Z pełną hodowlą zespołową
Liczba spółdzielni w grupie	521	141	735
Przeciętna wielkość spółdzielni ha	57	89	163
„ wielkość działki przyzagrodowej ha	0,72	0,55	0,52
% zasiewów: zbożowe	65,6	59,0	57,5
przemysłowe	6,0	8,4	10,3
warzywa	2,7	5,7	5,1
Plony: 4-ch zbóż w q/ha	15,0	16,4	17,4
buraka cukrowego w q/ha	195	196	201
Wartość produkcji towarowej na			
1 ha zł	1 321	2 685	2 875
Dochód ogólny na 1 ha użytków zł	2 094	2 314	2 298
„ podzielnny na 1 rodzinę zł	16 479	18 294	20 528
w tym w gotówce zł	3 007	7 474	10 467
Akumulacja własna na 1 ha zł	560	1 782	1 982

pod uwagę takie sprawy, jak nawożenie, wykorzystanie pasz odpadkowych, możliwości wprowadzenia racjonalnego zmianowania itp. Spółdzielnie, które prowadzą zespołową hodowlę, bez względu na różnicę w warunkach, mają wyższe wskaźniki ekonomiczne niż spółdzielnie bez hodowli. Oczywiście zbiega się to z omawianymi poprzednio zależnościami, gdyż spółdzielnie dłużej gospodarujące, to spółdzielnie z rozwiniętą zespołową hodowlą, natomiast spółdzielnie bez hodowli, to w dużej

mierze spółdzielnie powstałe w ostatnich latach. W tabeli 7 przytaczamy szereg wskaźników ilustrujących wyniki spółdzielni bez hodowli, tylko z hodowlą bydła oraz pełną hodowlą zespółową.

Mimo dużej popularności formy spółdzielczej bez zespółowej hodowli, należy uważać ją tylko jako formę przejściową i jako taką ma pewną rolę do spełnienia. Natomiast racjonalnie prowadzone gospodarstwa zespółowe, postępowe, dające wysokie dochody spółdzielcom i korzyści społeczeństwu, jakimi powinny być spółdzielnie produkcyjne, muszą mieć szeroko rozwiniętą, wysokiej jakości hodowlę zespółową.

Nie oznacza to zakazu prowadzenia hodowli przyzagrodowej, ale rozwijanie jej powinno mieć pewne granice, ażeby nie hamowało rozwoju hodowli zespółowej. Zachodzi pytanie, czy słuszne jest jednakowo niskie obciążenie spółdzielni posiadających i nie posiadających zespółowej hodowli i czy ewentualne wprowadzenie różnicowanych obciążeń stałoby się bodźcem rozwoju hodowli zespółowej. W okresie kiedy popierane są formy prostsze i nawet bardzo proste, stanowiące załączki zespółowego działania, spółdzielnie bez zespółowej hodowli są również jedną z tych form i są popierane, jednakże nie mogą one stanowić modelu gospodarstwa spółdzielczego w przyszłości.

WPLYW ZADŁUŻENIA NA ROZWÓJ GOSPODARKI SPÓLDZIELCZEJ

Przebudowa rolnictwa, jak każda przebudowa, musi być połączona z kosztami, chodzi tylko o to, aby koszty te znalazły swój wyraz w postępie i rozwoju rolnictwa, a nie zostały zmarnowane. Jeżeli państwo pomaga spółdzielniom finansowo, i to w różnych formach, jak przez kredyty inwestycyjne, obrotowe, dotacje, a ostatnio i przez Fundusz Rozwoju Rolnictwa, to dlatego ażeby pomóc zorganizować bazę techniczną niezbędną dla gospodarstwa dużego, umożliwić produkcję w nowych warunkach.

Ogólnie wiadomo, że zadłużenie spółdzielni jest duże i bardzo zróżnicowane. Chodziłoby o stwierdzenie, czy spółdzielnie bardziej zadłużone są ekonomicznie silniejsze, czy ma to wpływ na ich wyniki, czy nie (tabela 8).

Większe zadłużenie mają z reguły spółdzielnie mniejsze obszarowo i można by, upraszczając sprawę, mówić o powiązaniu między wielkością spółdzielni i zadłużeniem, a jej wynikami i niektóre prawidłowości przypisać większej intensywności gospodarstw małych. Jednakże tak nie jest. Najmłodsze spółdzielnie są najmniejsze (grupowanie wg lat powstania) a są one najmniej zadłużone na hektar i z uwagi na ich krótki okres istnienia i na proste formy gospodarowania nie wymagają większych inwestycji. A zatem w powyższym grupowaniu wielkość spółdzielni nie odgrywa decydującej roli.

Cały szereg przytoczonych w tabeli 8 wskaźników wskazuje, ogólnie biorąc, na prawidłowość, że większe możliwości finansowe, a zatem i większe zadłużenie, jest podstawą lepszych wyników produkcyjnych i wyższych dochodów. Ze wzrostem zadłużenia idzie w parze większa intensyfikacja produkcji, której wyrazem są większe nakłady pracy oraz większa obsada zwierząt zespółowych. Daje się zauważyć wyraźną zależność pomiędzy wysokością produkcji gotowej i towarowej a dochodem na hektar, co pośrednio wskazuje na efektywność dokonanych inwestycji.

Wzrost zadłużenia wiąże się ze znacznym wzrostem majątku zespółowego oraz akumulacji własnej, co wskazuje na wzmoczony wysiłek spółdzielców w tworzeniu wspólnego majątku trwałego.

Bardziej zadłużone spółdzielnie mają znacznie mniej rozwiniętą hodowlę przyzagrodową, co wynika w dużej mierze z tego, że w grupie spółdzielni najmniej zadłużonych znajduje się znaczna część spółdzielni niższych form, gdzie hodowla przyzagrodowa jest szczególnie rozwinięta. Przyczyną tego może być również fakt, że spółdzielcy w spółdzielniach lepiej wyposażonych, bardziej intensywnie gospodarujących, są mniej zainteresowani rozwijaniem gospodarki przyzagrodowej.

Inna zależność wskazuje na to, że spółdzielnie najbardziej zadłużone gospodarują w dużym stopniu na gruntach Funduszu Ziemi, których zagospodarowanie wymaga znacznych nakładów inwestycyjnych i pomoc państwa jest im szczególnie potrzebna.

Wnioskując na podstawie powyższych liczb można stwierdzić, że pomoc państwa nie idzie na marne, że stwarza ona realne podstawy do przebudowy grupy drobnych gospodarstw w duże, nowoczesne, wysoko wydajne gospodarstwa zespółowe.

Tabela 8

Spółdzielnie produkcyjne wg wysokości i zadłużenia inwestycyjnego

Wyszczególnienie	Zadłużenie inwestycyjne na 1 ha użytków rolnych w zł				
	do 1 000	1 000— —2 000	2 000— —5 000	5 000— —8 000	ponad 8 000
Liczba spółdzielni w grupie	398	440	199	89	289
Przeciętna powierzchnia spółdzielni ha	143	167	149	118	92
Udział gruntów FZ %	26,4	36,7	53,3	49,8	66,2
Powierzchnia użytków rolnych na 1 rodzinę ha	9,7	9,2	8,7	7,8	5,5
Pogłowie zespołowe na 100 ha użytków rolnych sztuk:					
bydło	9,0	16,6	17,9	18,3	17,9
trzoda	13,9	23,4	23,1	25,0	19,9
Pogłowie przyzagrodowe na 1 rodzinę szt.:					
bydło	2,9	2,0	1,9	1,7	1,3
trzoda	4,9	3,6	3,1	3,0	2,2
Wartość produkcji na 1 ha zł:					
gotowej	3 529	4 538	4 439	4 762	5 897
towarowej	1 816	2 630	2 757	2 802	3 856
Nakład pracy na 1 ha dni rob.	33	39	38	44	49
Dochód ogólny na 1 ha zł	2 111	2 274	2 164	2 244	2 737
Akumulacja własna na 1 ha zł	1 084	1 742	1 915	1 961	2 525
w tym: fundusz inwestycyjny	964	1 442	1 659	1 669	2 046
przyrost inwentarza	87	163	131	145	120
akumulacja w budownictwie	33	134	125	147	356
Wartość zespołowego majątku trwałego na 1 ha zł					
budynki	562	1 803	3 944	5 096	10 281
inwentarz martwy	888	1 557	1 744	1 980	2 745

Trudno jest ocenić, w jakim stopniu pomoc państwa, a w jakim inne czynniki, decydują o lepszych wynikach, można jednak stwierdzić, że bez pomocy państwa nie osiągniemy rozwoju i umocnienia ruchu spółdzielczego.

Oczywiście, nie wystarczy dać pieniądze, ale trzeba tę formę pomocy powiązać ściśle z przemyślanym i uzasadnionym planowaniem inwestycji oraz racjonalnym wykorzystaniem środków, tak własnych, jak i pomocy państwa.

Wyniki spółdzielni przy różnym udziale gruntów Funduszu Ziemi

Jedną z tendencji ostatnich lat jest stały wzrost udziału gruntów Funduszu Ziemi w ogólnej powierzchni spółdzielni. Rola gruntów państwowych w różnych warunkach jest różna. Czasem jest to powiększenie warsztatu rolnego, a czasem stworzenie go, czasem grunty z FZ stwarzają możliwość dodatkowego zatrudnienia dla spółdzielni przeludnionych, a innym razem stanowią podstawę do uzyskania ulg w obciążeniach. Grunty Funduszu Ziemi są raczej w gorszej kulturze niż grunty spółdzielców, często zapuszczone i nie stwarzają korzystnych warunków do uzyskania wysokiej produkcji. Można też przypuszczać, że stosunek spółdzielców do grun-

tów państwowych jest nieco inny niż do gruntów własnych. Różny udział i różna rola gruntów państwowych skłania do poszukiwań, czy gospodarowanie w mniejszym lub większym stopniu na gruntach FZ ma wpływ na wyniki produkcyjne i stosunek do pracy spółdzielców. W tabeli 9 przytaczamy grupowanie spółdzielni wg udziału gruntów Funduszu Ziemi w ogólnej powierzchni spółdzielni i wynikające stąd prawidłowości.

Tabela 9

Grupowanie spółdzielni produkcyjnych wg udziału gruntów z FZ

Wyszczególnienie	Udział gruntów FZ w powierzchni ogólnej w %%				
	do 25	25—40	40—60	60—80	ponad 80
Liczba spółdzielni w grupie	178	263	212	249	310
Przeciętna wielkość spółdzielni w ha	151	144	118	83	84
Liczba rodzin na 1 spółdzielnię	17,3	15,9	13,6	11,3	10,6
Plony: 4-ch zbóż w q/ha	18,0	17,8	17,3	15,5	14,2
ziemniaki: w q/ha	88	86	95	105	102
Pogłowie zespołowe na 100 ha użytków rolnych sztuk:					
bydło	14,6	16,3	14,6	15,7	13,9
trzoda	23,8	25,0	20,2	19,0	12,0
owce	6,1	6,5	13,5	10,2	11,5
konie	5,8	5,7	5,1	4,8	4,0
Pogłowie przyzagrodowe na 1 rodzinę sztuk:					
bydło	2,4	2,1	2,1	1,7	1,6
trzoda	4,2	3,7	3,6	2,6	2,9
Produkcja towarowa na 1 ha zł	2 579	2 674	2 629	2 961	2 108
w tym pozarolnicza zł	7	94	110	447	139
Dochód ogólny na 1 ha zł	2 543	2 298	2 295	2 318	1 658
„ podzielny na 1 rodzinę zł	19 995	18 524	17 464	15 906	11 581
Akumulacja własna na 1 ha zł	1 689	1 793	1 875	1 984	1 314

Większy udział gruntów FZ wpływa na obniżenie wyników produkcyjnych i ekonomicznych. Wynika to z tego, że grunty te są słabsze, niezagospodarowane i wymagają często dłuższego czasu i dużych nakładów dla zagospodarowania ich i podniesienia kultury. Produkcja na tych gruntach jest mniej intensywna, na co wskazują mniejsze nakłady pracy i mniejsza obsada zwierząt. Jednakże tu trzeba uznać trudne zadanie spółdzielni w zagospodarowywaniu tych ziem, które mimo, że dają pewną dodatkową produkcję, w ciągu wielu lat powodują trudności we właściwym wykorzystaniu ziemi, w racjonalnym zmianowaniu, wprowadzaniu bardziej cennych upraw, itp. i obniżają przeciętne wyniki. Stąd też wśród wielu innych należy uznać i tę trudność jako jeden z czynników, który sprawia, że przeciętne krajowe wskaźniki dla spółdzielni, a zwłaszcza plony, wykazują stosunkowo mniejszy wzrost niżby należało się spodziewać.

Ten przegląd niektórych problemów występujących w spółdzielniach produkcyjnych wskazuje na ich złożoność. Poznanie niektórych z nich wyjaśnia nieco dane o ich przeciętnych wynikach i umożliwia pogłębienie wiadomości o ekonomice spółdzielni.